

بازخوانی ظرفیت‌های فقهی و سیره عملی بزرگان به مناسبت سالروز تأسیس مجمع تقریب مذاهب اسلامی در گفت وگو با مولوی اسحاق مدنی

وحدت؛ تکلیف ابدی امت اسلام در مواجهه با فتنه‌های مدرن

حوزه و دانشمندان شیعه بیشترین تلاش را در چاپ، حفظ و تفسیر همان قرآن واحد به کار می‌بندند. وجود برخی روایات ضعیف در کتاب‌های دو طرف، نباید ملاک قضاوت و صدور فتواهای تکفیری قرار گیرد.

■ **جلوه‌های درخشان هم‌زیستی مسالمت‌آمیز در تاریخ معاصر**
این چهره سرشناس اهل سنت با ذکر شواهدی عینی از زیست مسالمت‌آمیز مسلمانان یاد آور می‌شود: سیره عملی بزرگان دین و الگوسازان امت در طول تاریخ، لبریز از نمونه‌های درخشان احترام متقابل و هم‌زیستی برادرانه است. چنان‌که در منابع تاریخی نقل شده، خلیفه دوم هنگام مواجهه با چالش‌های پیچیده علمی و قضایی به دانش گرانستگ حضرت علی(ع) رجوع می‌کرد و عبارت معروف «لَوْلَا عَلِيٌّ لَهَلَكْتُ عُمَرُ» [تاویل مختلف الحدیث، ص ۱۰۳] گواه روشنی بر این حقیقت است. در تاریخ معاصر نیز نمونه‌های ارزشمندی همچون ارتباط صمیمانه مرحوم آیت‌الله کفامی و مرحوم مولوی عبدالعزیز در زاهدان را شاهد بوده‌ایم؛ دو بزرگواری که با رفت‌وآمد برادرانه و گرهِ‌گشایی از مشکلات مردم بدون در نظر گرفتن تعلقات مذهبی، الگویی عینی و ماندگار از وحدت عملی را به تصویر کشیدند. او در بیان خاطره‌ای اثرگذار از ایام نمایندگی خود در مجلس شورای اسلامی می‌گوید: در اوایل انقلاب در سفری تبلیغی، هنگام سخنرانی نیازمند آب شدم. شخصی لیوان آبی آورد و پاسداری که محافظ بود، ابتدا خودش قطره‌ای از آن آب نوشید تا از سلامت آن اطمینان حاصل کند سپس آن را به من داد. این جوان پاسدار با وجود تفاوت مذهبی، حاضر بود جان خود را برای عایک اهل‌سنت که در مسیر وحدت امت اسلامی سخن می‌گفت، فدا کند. این نمونه‌ها نشان‌دهنده عمق درک و شعور نخبگان و مردم از حقیقت وحدت اسلامی است.

■ **شمولیت عام دستورات قرآنی و فواید راهبردی وحدت امت**
رئیس شورای عالی مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی در بیان استناد به آیات قرآن کریم تشریح می‌کند: دستورات الهی درباره هم‌گرایی، احکامی جاودانه و شامل تمام آحاد امت اسلامی در تمامی عصرهاست. خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید: «وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا». (آل‌عمران: ۱۰۳) این فرمان الهی برای تمسک به حبل‌الله، هرگز منحصر به یک نهاد، یک مناسبت خاص یا مسلمانان صدر اسلام نیست، بلکه تکلیفی ابدی تا روز قیامت برای آحاد مسلمانان است که باید سرلوحه تمامی تصمیم‌ها و اقدامات امت قرار گیرد.

مولوی مدنی در بخش پایانی صحبت‌های خود خطاب به جوانان و امت اسلامی یادآور می‌شود: همه مسلمانان و به‌ویژه نسل جوان باید به فواید سرشار وحدت و زبان‌های جبران‌ناپذیر تفرقه‌بیندیشند. امروزه یک کشور اسلامی با اتکا به ظرفیت‌های داخلی خود توانسته به دستاوردهای چشمگیر علمی و دفاعی دست یابد. حال اگر تمامی کشورهای اسلامی با امکانات بی‌نظیر، ثروت‌های خدادادی و جمعیت میلیاردی خود دست‌وخت به یکدیگر می‌دادند، امت اسلامی به چه جایگاه رفیعی در جهان دست می‌یافت. تمام مصائب امروز جامعه اسلامی ناشی از تفرقه است و اگر منافع عالی دین و امت را نصب‌العین قرار دهیم، نصرت الهی شامل حال ما خواهد شد.

عبور از وحدت نخبگانی و رساندن این مفهوم به بدنه جامعه و مساجد، نیازمند ورود بااخلاص علمای دین و شخصیت‌های تأثیرگذار است. توده مردم مسلمان همواره از بزرگان دینی خود حرف‌شنوی دارند و راهنمایی‌های آنان را ملاک عمل قرار می‌دهند

مسائل کلامی و اعتقادی حساسیت‌ها کمی بیشتر به چشم می‌آید، اما فقه اسلامی بستر بسیار وسیعی برای اشتراک نظر و هم‌افزایی فراهم کرده است.

او با تأکید بر بهره‌گیری تمام مذاهب از دانش حضرت علی(ع) یادآور می‌شود: تمامی مذاهب اسلامی از آرا و فتاوی حضرت علی(ع) به بهتر ین شکل استفاده کرده و از آن بهره‌مند شده‌اند. پیروان همه مذاهب روایت معروف پیامبر گرامی اسلام(ص) را با جان و دل پذیرفته‌اند و به آن عمل می‌کنند که فرمودند: «أَنَا مَدِينَةُ الْعِلْمِ وَعَلِيٌّ بَابُهَا». (جامع الترمذی، حدیث ۳۷۲۳) امام ابوحنیفه به‌ویژه با توجه به تدوین علم در کوفه، از سنت و آرای به‌جامانده از حضرت علی(ع) و صحابی بزرگ عبد‌الله بن مسعود(رض) بهره فراوان برد. کتاب‌های فقهی نشان می‌دهند نقل قول‌های مستقیم و احکام استخراج‌شده از حضرت علی(ع) در مذاهب مختلف جاری و مورد عمل است.

■ **سیره علمی و عملی صحابه در مواجهه با خطرات مشترک**
عضو برجسته مجمع تقریب با تحلیل رفتار تاریخی بزرگان صدر اسلام بیان می‌کند: بازخوانی سیره صحابه و اهل‌بیت(ع) نشان می‌دهد آنان با وجود تفاوت دیدگاه در برخی امور فرعی یا مدیریتی، همواره منافع عالی اسلام را بر هر مسئله دیگری مقدم می‌داشتند. بزرگان دین برای انتشار جهانی پیام اسلام و بستن روزنه‌های سوءاستفاده دشمنان، با حفظ وحدت کلان جامعه، مانع شکل‌گیری تفرقه می‌شدند؛ بر همین اساس، در تمامی نبردهای پس از رحلت رسول گرامی اسلام(ص)، حضرت علی(ع) و اهل‌بیت(ع) یکپارچه در کنار امت اسلامی از کیان دین دفاع کردند و اجازه ندادند دشمنان بر سرنوشت

مریم احمدی شیروان | هم‌گرایی و همدلی میان مذاهب اسلامی، نه یک ژست دیپلماتیک یا توصیه تزئینی، بلکه حیاتی‌ترین راهبرد امت اسلامی در مواجهه با چالش‌های پیچیده و حیله‌های مدرن دشمنان است. در ۱۹ مهرماه ۱۳۶۹، مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی به دستور رهبر شهید انقلاب تأسیس شد تا بستری ساختارمند برای گفت‌وگو و هم‌افزایی اندیشمندان مسلمان فراهم کند. امروز با گذشت بیش از سه دهه از این حرکت اثرگذار، بازخوانی ظرفیت‌های گسترده فقهی و سیره عملی بزرگان دین در تدوین الگوی زیست مسالمت‌آمیز، ضرورتی مضاعف یافته است. برای بررسی عمیق‌تر اصول مشترک فقهی و نقش نخبگان در کشیدن موج وحدت از سطح همایش‌ها به بدنه مساجد و جوامع، پای صحبت‌های مولوی اسحاق مدنی، رئیس شورای عالی مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی و از چهره‌های برجسته علمی و فقهی اهل سنت ایران نشستیم.

■ **تلاش‌های تقریب و ضرورت هوشمندی در برابر تفرقه**

مولوی اسحاق مدنی با اشاره به ارزایی کارنامه این نهاد اسلامی توضیح می‌دهد: مسئله تقریب مذاهب اسلامی و نشست‌های بین‌المللی که در این زمینه برگزار می‌شود، همواره بستر مناسبی برای گفت‌وگو و تبادل نظر میان اندیشمندان جهان اسلام فراهم کرده است. اگرچه ممکن است تارسیدن به نقطه ایده‌آل و جامه عمل پوشاندن کامل به وحدت فاصله‌هایی وجود داشته باشد، اما همین میزان از گفت‌وگوها توانسته جلو بسیاری از تندروی‌ها و رفتارهای افراطی را بگیرد. نتایج پدست‌آمده در حدی است که موجبات رضایت نسبی مسلمانان را فراهم کرده و امید به بهبود شرایط را زنده نگه داشته است و ان‌شاءالله با تلاش مستمر، زمینه‌های هم‌گرایی بیشتر نیز فراهم خواهد شد.

او درخصوص علت کندی دستیابی به نتایج کامل در عرصه تقریب می‌گوید: مانع اصلی در این مسیر آن است که جریان‌های وحدت‌طلب تنها بازیگران این میدان نیستند، بلکه گروه‌ها و قدرت‌هایی نیز با تمام توان برای ایجاد شکاف و تفرقه میان مسلمانان می‌کوشند. حجم و میزان سرمایه‌گذاری دشمنان برای ایجاد تفرقه دهها و بلکه صدها برابر تلاش‌های صورت‌گرفته برای وحدت است. از این رو، مواجهه با این مسئله سادگی اولیه خود را از دست می‌دهد و موفقیت نهایی نیازمند طلب هدایت از درگاه الهی و تلاش مضاعف برای نزدیک شدن دل‌های مسلمانان به یکدیگر براساس دستورات صریح الهی است.

■ **همپوشانی مذاهب اسلامی در فتاوا و احکام فقهی**

رئیس شورای عالی مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی با تشریح اصول مشترک میان پیروان مذاهب تصریح می‌کند: بررسی دقیق مبانی فقهی نشان می‌دهد نقاط اختلاف میان شیعه و اهل سنت بسیار محدود است و پیروان مذاهب اسلامی در عمل اختلاف بنیادی با یکدیگر ندارند. چنانچه در یک مسئله فقهی میان مذهب امامیه و مذهب حنفی اختلافی دیده شود، به‌طور قطع در همان موضوع، توافق و همپوشانی با یکی دیگر از مذاهب اهل سنت مانند حنبلی یا شافعی مشهود است؛ عکس این مطلب نیز کاملاً صدق می‌کند. مسائلی که بتوان آن‌ها را محل اختلاف کلی دانست، بسیار انگشت شمار هستند و اگرچه در حوزه

گفت‌وگو

گفت‌وگو با عباس خامه‌یار، دیپلماتی که در تازه‌ترین کتابش، روایت مسیحیانی را گرد آورده است که دل در گرو ویت(ع) دارند

تقریب و وحدت؛ یک مقصد با دو مسیر

و همچنین انتشار مجله ارزشمند «رسالة الإسلام» نقش یزرگی در پاگرفتن تقریب داشت.

اما نکته بسیار مهمی که باید به آن توجه داشت، تفاوت میان «تقریب» و «وحدت» است. حضرت امام خمینی(ره) همواره بر واژه «وحدت» تأکید داشتند، چراکه مخاطب وحدت، عموم مردم و توده‌های مختلف اجتماعی و سیاسی هستند. در مقابل، تقریب مفهومی نخبگانی است که میان علما، روشنفکران و رهبران دینی شکل می‌گیرد. البته این گفت‌وگوهای نخبگانی می‌توانند زمینه‌ساز وحدت در بدنه جامعه و میان ملت‌ها شوند. در تجربه لبنان، تقریب در سطح نخبگان کاملاً موفق عمل کرد. تشکیل «تجمع العلماء المسلمین در لبنان» با مشارکت فعال علمای شیعه و اهل سنت، الگویی فاخر، سازمان‌یافته و کم‌نظیر در جهان اسلام بود که تأثیر چشمگیری بر جامعه متکثر لبنان (۱۸ طایفه مذهبی) گذاشت.

با این حال، آنچه وحدت را از سطح گفت‌وگوهای نخبگانی فراتر برد و آن را در بدنه جامعه اسلامی نهادینه کرد، مسئله «مقاومت» و دفاع از قدس شریف بود. جریان مقاومت به رهبری حزب الله و مجاهدت‌های شهید سید حسن نصرالله، تأثیری به‌مراتب عمیق‌تر بر وحدت مسلمین گذاشت. برای نخستین بار در تاریخ روابط شیعه و سنی، تصویر یک روحانی معمم شیعه توسط طلاب و علمای اهل سنت در دانشگاه الازهر برافراشته شد؛ یا در نمونه‌ای دیگر، شهید شیخ محمد سعید رمضان البوطی بر منبر مسجد اموی دمشق با شجاعت از پیروزی‌های مقاومت تجلیل کرد. همچنین شخصیتی مانند محمدمهدی عاکف، مرشد عام وقت اخوان المسلمین، در موضع‌گیری تاریخی خود اعلام کرد حاضر است ۱۰ هزار نیرو برای دفاع از مقاومت در اختیار رهبری حزب الله قرار دهد. این‌گونه حمایت‌ها فراتر از بحث‌های نخبگانی، وحدت عملی امت اسلامی را رقم زد. در یک جمع‌بندی باید بگویم تشکیل‌های تقریبی در حوزه نخبگانی کارنامه موقتی داشته‌اند، اما گفتمان عملی مقاومت و محوریت قدس، کارکردی به‌مراتب قوی‌تر در تحقق وحدت میان توده‌های مردم ایفا کرد. بی‌تردید برای رسیدن به هدف نهایی، باید هر دو مسیر تقریب نخبگانی و وحدت مردمی را همزمان دنبال کرد.

■ **همین پرسش را می‌خواهیم به سیره امام رضا(ع) گره بزنیم. شما در لبنان با ادیبان مسیحی‌ای گفت‌وگو کرده‌اید که عاشق امام حسین(ع) و امیرالمؤمنین(ع) بودند و کتاب «هم‌باوران» حاصل همین زیستن در متن گفت‌وگوی بین‌دینی است. حال در سالروز تأسیس مجمع تقریب، می‌خواهم پرسیم از نگاه شما، سیره امام رضا(ع) در مواجهه با پیروان ادیان و مذاهب دیگر؛ همان منظره‌ها و آن صبر و ادب در گفت‌وگو چه درس عملی‌ای برای امروز ما دارد؟ آیا می‌توان گفت امام رضا(ع) الگویی برای «تقریب» ارائه کردند که هنوز هم برای ما زنده و قابل استفاده است؟ و این الگو چه نسبتی با تجربه‌ای دارد که شما در لبنان از آن سخن گفتید؟**

حضرت امام رضا(ع) هم در میان علمای اهل سنت و هم در نظر اندیشمندان و ادیبان مسیحی، از جایگاه فوق‌العاده و ویژه‌ای برخوردارند. ورود ژرف‌اندیشانه اندیشمندان مسیحی به دایره محبت و شناخت اهل‌بیت(ع)، حاصل مطالعه عمیق و دقیق تاریخی آنان است. وقتی این متفکران به سیره حضرت رضا(ع) می‌رسند، تأمل و درنگ بیشتری می‌کنند. علت اصلی آن، گفتمان فاخر علمی، سیره اخلاقی، سعه‌صدر و رعایت کامل ادب منظره‌از سوی حضرت در مواجهه با پیروان سایر ادیان است که برای اندیشمندان مسیحی فوق‌العاده حائز اهمیت و جذاب است.

این جذابیت برخاسته از سیره رضوی، تنها در حد یک نظریه باقی نمانده است. در همین راستا، آستان قدس رضوی در گذشته اقدام بسیار شایسته‌ای انجام داد و برخی از چهره‌های نامدار مسیحی را به مجامع علمی خود دعوت کرد؛ از جمله مرحوم پروفیسور ویکتور الکک (ادیب و ایران‌شناس برجسته مسیحی) که به عضویت رسمی یکی از شوراهای پژوهشی آن درآمد. ایشان در هر سفر به ایران، زیارت حرم مطهر رضوی را در برنامه‌های ثابت خود داشت و بارها می‌گفت: «من مسیحی هستم، اما چون اسلام با پیروان ادیان دیگر بسیار آزادانه برخورد کرده و امام رضا با بزرگ‌ترین مقام مسیحیت در زمان خود منظره کرده است، همین امر سبب شد شخصیت آن امام همام مرا سخت جذب کند».

همچنین شخصیت‌های برجسته دیگری مانند دکتر میشل گندی (از ادیبان

فاخر مسیحی که حدود ۱۰ جلد کتاب درباره اهل‌بیت(ع) نگاشته است) یا متفکرانی چون سلیمان گتانی، نگاه بسیار عمیقی به مقام حضرت رضا(ع) دارند و کتب پژوهشی ارزشمندی در این حوزه به نگارش درآورده‌اند.

اما زیباترین و ماندگارترین جلوه این الگو در عمل، به یادماندنی‌ترین تجربه‌ای است که در سفر به ایران برای یکی از همین چهره‌های بزرگ مسیحی (آنتوان بارا) رخ داد. او که به دعوت یکی از دانشگاه‌ها در ایام عید غدیر به ایران آمده بود و سخنرانی ویژه‌ای داشت، هنگام تشرّف به حرم مطهر رضوی، دچار انقلاب روحی شدیدی شد. خادمان آستان، مکانی نزدیک ضریح مطهر برای ایشان فراهم کردند؛ با وجود کهولت سن و سختی نشست و برخاست، بارها قصد رفتن داشت اما دل نمی‌کند، بازمی‌نشست، اشک می‌ریخت و با مشاهده سیل زائران عاشق، واژه

«ماشاءالله» را بر زبان جاری می‌کرد.

او در آن فضای روحانی، با نگاهی سرشار از تأمل و حیرت، در برابر عظمت بارگاه رضوی ایستاد و گفت: «اینجا، جای عشق است... انسان در برابر این شکوه، کلام از یاد می‌برد». در نزدیکی ضریح، زیارت‌نامه را به دست من داد و گفت: «تو یخوان، من با تو می‌گویم». در میان زمزمه‌های عاشقانه زائران، او دائم میان خطوط ضریح و موج زائران در رفت‌وآمد بود؛ از اشک‌ها به لیخندها و از دعاها به دل‌های تپنده. ناگهان اشک بر گونه‌اش لغزید و زیر لب با آوایی لرزان و پرشور تکرار می‌کرد: «الله... الله... چه ایمان زنده‌ای! چه عشق بی‌پایانی!» گویی روحش در پرواز بود و در آن لحظه، نه مرز دین معنا داشت و نه ملیت؛ تنها انسان بود و معبود، تنها عشق بود و علی.

در یک کلام، شیفتگی ادیبان و دانشمندان بزرگ مسیحی به حضرت امام رضا(ع)، شیفتگی عمیق معنوی و علمی است که بر پایه پژوهش، معرفت و شناخت دقیق حاصل شده است، نه صرفاً علایق سنت‌گرایانه. سیره امام رضا(ع) با آن مناظرات پرشور و آن صبر و ادب بی‌نظیر، الگویی زنده و جاری برای «تقریب» ارائه کرده است؛ الگویی که ثابت می‌کند می‌توان با گفتمان علمی و اخلاقی، دل‌های تشنه حقیقت را از هر دین و آیینی، در زیر خیمه عشق به اهل‌بیت(ع) گرد هم آورد.

است. گفت‌وگویی که در ادامه می‌خوانید، از دل تجربه‌ای زیسته و سه دهه حضور میدانی در جهان عرب پدست آمده است.

■ **آقای دکتر، شما سال‌ها در لبنان زندگی کرده‌اید؛ سرزمینی که پیروان مذاهب مختلف در کنار هم زیست می‌کنند. مجمع تقریب از بدو تأسیس، دغدغه رفع بدبینی‌ها و ایجاد هم‌گرایی را داشته است. از نگاه یک دیپلمات فرهنگی که سال‌ها در متن جامعه لبنان حضور داشته، آیا این هدف در سطح «مردم» محقق شده یا بیشتر در سطح «نخبگان» باقی مانده و اگر قرار باشد تجربه لبنان را به عنوان الگویی برای دیگر جوامع اسلامی در نظر بگیریم، کدام مسیر؛ تقریب نخبگانی یا وحدت مردمی، کارآمدتر بوده است؟**

مسئله تقریب بحث جدیدی نیست. هرچند پس از پیروزی انقلاب اسلامی به دلایل مختلف ضرورت و شدت بیشتری یافت. اما ریشه‌های تاریخی آن به دوران آیت‌الله العظمی بروجردی بازمی‌گردد. در آن زمان، مرحوم علامه محمدتقی قمی به مصر رفت و با همراهی شخصیت‌های برجسته مصری، «دارالتقریب بین المذاهب الإسلامية» را پایه‌گذاری کرد. اقدام تاریخی شیخ محمود شلتوت (رئیس وقت الازهر) در رسمیت بخشیدن به فقه جعفری و تدریس آن در الازهر